

Artikkelen er publisert under modellen grønn åpen tilgang (green open access). Det betyr at utgiver tillater forfatter å arkivere sin artikkel i åpne institusjonelle arkiv (egenarkivering) eller på eget eller arbeidsgivers nettsted, i den versjon og det format som ble godkjent av tidsskriftets redaksjon (akseptert versjon/tekstversjonen).

Sitering av artikkelen i APA (6th):

Holmboe, M. (2017). Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff: En straffereaksjon som krever samarbeid. *FOKUS*, (1), 11-13.

Dette er siste tekstversjon av artikkelen, den kan inneholde ubetydelige forskjeller fra forlagets pdf-versjon.

Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff – en straffereaksjon som krever samarbeid

Av førsteamanuensis, ph.d. Morten Holmboe, Politihøgskolen, Forskningsavdelingen

Kort om ungdomsreaksjonene

I 2014 fikk vi for første gang på nær førti år nye straffereaksjoner rettet spesielt mot ungdom: ungdomsstraff og ungdomsoppfølging. *Ungdomsstraff* er den strengeste reaksjonen. Den er aktuell der straffen ellers ville blitt ubetinget fengsel eller lang samfunnsstraff. Ungdomsstraff kan bare ilegges av en domstol. I dommen fastsettes det en gjennomføringstid, som kan være fra seks måneder til to år (tre år hvis den alternative fengselsstraffen ville vært klart lengre enn to år).¹

Ungdomsoppfølging er en mildere reaksjon, som er ment å brukes i saker som ikke er alvorlige nok til å idømme ungdomsstraff. Ungdomsoppfølging kan ilegges som vilkår for betinget dom,² eller av påtalemyndigheten.³

Ungdomsreaksjonene kan bare ilegges når den siktede var under 18 år på gjerningstiden. De kan imidlertid *ilegges og gjennomføres* etter attenårsdagen. Både ungdomsoppfølging og ungdomsstraff krever samtykke fra den siktede og dennes eventuelle verger.

Når reaksjonen er ilagt, settes det et *ungdomsstormøte*. Ungdomsstormøtet ledes av en ungdomsordinator som skal sikre at relevante aktører er representert. Ungdomsstormøtet skal komme fram til en ungdomsplan (Holmboe, 2016).⁴ Det er denne ungdomsplanen som regulerer innholdet i straffereaksjonen. Konfliktrådsloven § 25 første og annet ledd lyder:

«Ungdomsstormøtet skal utforme en ungdomsplan. Planen skal godkjennes av ungdomskoordinatoren, domfelte eller siktede og domfeltes eller siktedes verger. Planen kan blant annet gå ut på at domfelte eller siktede skal

- a) yte ikke-økonomisk kompensasjon til den som er påført en skade, et tap eller en annen krenkelse*
- b) delta i kriminalitetsforebyggende programmer eller andre tilsvarende tiltak*
- c) utføre samfunnsnyttige oppgaver*
- d) overholde bestemmelser om oppholdssted, arbeid eller opplæring*
- e) møte for politiet eller kriminalomsorgen*
- f) avstå fra å bruke alkohol og andre berusende eller bedøvende midler og avgi nødvendige rusprøver etter helsepersonelloven § 12 tredje ledd*
- g) overholde bestemmelser om innetid*
- h) unngå kontakt med bestemte personer*

Ved ungdomsstraff kan planen også gå ut på at domfelte skal oppholde seg i institusjon eller gjennomgå annen behandling.»

Det er altså en rekke forskjellige tiltak som kan bli aktuelle. De fleste av dem er av individualpreventiv karakter, dels defensive og kontrollerende, dels byggende. I praksis kan de ofte være begge deler: Det å overholde bestemmelser om arbeid eller opplæring kan hindre lediggang og fristelser, men vil først og fremst være viktig for å sette den unge lovbyteren i stand til å utdanne seg eller skaffe seg arbeidserfaring. Et vilkår om å avstå fra å bruke rusmidler kan være viktig for å redusere risikoen for ny kriminalitet, men også for å kunne gjennomføre skolegang eller møte opp jevnlig på arbeid.

Som hovedregel vil det bli utarbeidet en personundersøkelse for mindreårige (PUM).⁵ Denne undersøkelsen kan gi et grunnlag for å vurdere om ungdomsreaksjon er aktuelt og gi en indikasjon på hva slags tiltak som kan være aktuelle, men gir ingen bindende ramme for hva ungdomsplanen kan inneholde.

Det er en utfordring at lovbryteren må samtykke til reaksjonen før han vet hva som vil bli foreslått i ungdomsplanen. Der man under saksforberedelsen ser at bestemte tyngende tiltak kan være aktuelle, bør det foreholdes ungdommen så tidlig som mulig.

Betydningen av en konstruktiv evaluering

Allerede fra reglene om ungdomsstraff og ungdomsoppfølging ble satt i kraft i 2014 begynte Nordlandsforskning å evaluere ordningen, på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet. Evalueringen skal pågå ut 2018. En midtveisrapport viser at det fortsatt er rom for forbedringer av samarbeidet mellom etatene (Eide m.fl., 2016).

Hvordan sikre et reelt og informert samtykke?

Det er altså slik at lovbryteren samtykker til reaksjonen før han eller hun vet hvordan ungdomsplanen vil se ut. Hvordan sikre at samtykket blir reelt? Innenfor gjeldende regler er det ikke mulig å gi noe bindende tilsagn om innholdet av ungdomsplanen før reaksjonen ilegges. Det er likevel viktig at forberedelsen til ungdomsplanen foregår i et samarbeid med ungdommen slik at ikke overraskende tunge tiltak blir presentert i ungdomsstormøtet. I så fall er det en risiko for at ungdommen nekter å samtykke, eller at ungdomsplanen senere brytes.

Hvordan ungdommen opplever å bli møtt av de samarbeidende instansene, kan bidra til å forme hans eller hennes oppfatning av voksensamfunnet. Om han eller hun opplever å bli overrumplet og ikke hørt, kan det vanskeliggjøre tilpassingen til voksenlivet.

Hva med den fornærmede?

Ungdomsreaksjonene er ment å bidra til en gjenopprettende prosess, der gjerningspersonen og den fornærmede kan møtes (Prop. 57 L (2013-2014)). Det er likevel ikke noe vilkår for å anvende reaksjonene at den fornærmede samtykker i å møte gjerningspersonen. Den fornærmede skal heller ikke samtykke i ungdomsplanen. Men den fornærmede og dennes verge har rett til å være til stede.

Hvordan kan man sikre at saken blir raskt behandlet?

Tiden går fort for unge mennesker. En 16-åring som blir pågrepet for narkotikabesittelse om høsten, kan ha forandret livssituasjon mye før snøen går om våren. Derfor er det fastsatt frister for påtalemyndighetens og rettens behandling av saken.⁶ Konfliktrådsloven § 20 setter ikke opp konkrete frister når lovbryteren er ung, men Barnekonvensjonen fastsetter at en straffesak mot en ung lovbrøyer skal bli «determined without delay».⁷

Det er avgjørende at saken sendes raskt over fra påtalemyndigheten til konfliktrådet slik at man unngår unødig liggetid (Eide m.fl., 2016; Holmboe, 2017). Og når konfliktrådet får saken, skal det

«straks» starte forberedelsene til et ungdomsstormøte (konfliktrådsloven § 24). Også for den fornærmede er det viktig å kunne legge saken bak seg.

Hvordan sikre et godt forvaltnings samarbeid?

Hvis en ungdom har begått lovbrudd, har droppet ut av skolen og sliter med rusavhengighet, kan det være komplisert å finne passende tiltak. Her skal ikke jeg gå inn på detaljene om hva slags tiltak som kan egne seg – det må vurderes konkret i den enkelte saken.

Konfliktrådet disponerer ikke selv ressurser til opplæring eller arbeidstrening, ei heller institusjonsplasser eller behandlingstilbud. Ungdommen får selvsagt heller ikke krav på bedre velferdstjenester ved å begå lovbrudd. Formålet med et ungdomsstormøte er at de aktuelle instansene som hver for seg har et ansvar for å treffe tiltaket, kan samarbeide og sammen med lovbyteren og dennes verger finne fram til adekvate tiltak. Forskjellen fra tiltak ellers er dels at saken kan ha avdekket et udekket behov for innsats overfor ungdommen, og dels at riset bak speilet kan gjøre det lettere å motivere ham eller henne til å gjennomføre tiltakene.

Det betyr at de som møter i ungdomsstormøtet, må kjenne saken, helst også lovbyteren hvis han eller hun tidligere har vært i kontakt med noen av instansene. De forskjellige aktørene må være beredt til å sende kvalifisert personell på forholdsvis kort varsel, og personellet må ha oversikt over hvilke tilbud deres enhet kan tilby.

Hvordan bør ungdomsplanen utformes?

Ungdomsplanen er rammen for hva ungdomsreaksjonen skal inneholde. De vilkårene som kommer inn i planen, får en særlig betydning: Ved brudd risikerer ungdommen i første gang en innskjerpingssamtale, og deretter at saken går tilbake til påtalemyndigheten eller retten slik at den subsidiære straffen fullbyrdes.

Vilkårene må godtas av ungdommen og eventuelt vergen. Dette kan virke positivt ved at ungdommen føler seg mer forpliktet til å følge opp slike vilkår enn vilkår som er fastsatt uten at han eller hun samtykker. Det at brudd på vilkårene kan føre til soning av subsidiær straff, kan forhåpentligvis også motivere ungdommen til ikke å falle for fristelsen til å bryte vilkårene.

Det er imidlertid viktig å tenke på at vilkår som settes, også må kunne kontrolleres. I sin undersøkelse av ungdomsplaner fra ungdomsstraffens første år fant Ingun Fornes vilkår som dette (2016, s. 257 flg.):

- «Ingen negative hendelser i politiloggen, hvor ungdommen er den mistenkte, utøvende part» (Hva med uskyldspresumsjonen?)
- «En hyggelig aktivitet pr. mnd. sammen med mamma»
- «NN gjør kjekke ting saman med familien»
- «NN skal gjennomføre samfunnsnyttig arbeid i regi av friomsorgen dersom oppfølgingsteamet ser behov for dette»

Selv om en del slike vilkår kan være motiverende for ungdommen, er det viktig å huske at et vilkår som er tatt inn i ungdomsplanen, kan føre til bruddsamtale og i verste fall fullbyrding av den

subsidiære straffen. Uklare vilkår kan gjøre det vanskelig å avgjøre om vilkårene er brutt. Det kan skade tilliten mellom konfliktrådet og ungdommen, men kan også svekke konfliktrådets autoritet hvis brudd blir uten konsekvenser. Vil man ta inn myke vilkår som skal motivere, uten at brudd skal medføre strafferettslige konsekvenser, er det kanskje bedre å skrive dette inn i et eget avsnitt.

Gevinsten: En annerledes fremtid

En vellykket oppfølging av ungdomsoppfølging og ungdomsstraff krever en koordinert og aktiv innsats av flere samarbeidende aktører. Det kan være krevende. Men når man lykkes, kan man forandre et ungt menneskes fremtid. Det er ikke lite, bare det.

Referanser

- Eide, A. K., Andrews, T., Strømsvik, C. L., & Gustavsen, A. (2016). *Stemmer «kartet» med «terrenget»? Underveisrapport fra en følgeevaluering av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Fornes, I. (2016). Ungdomsstraffens første år: En undersøkelse av ungdomsstraffens anvendelsesområde og innhold i straffartens første år. *Tidsskrift for strafferett*, 16(3), 238–280.
- Holmboe, M. (2016). *Konfliktrådsloven med kommentarer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holmboe, M. (2017). Unødig ventetid ved ungdomsoppfølging og ungdomsstraff: Påtalemyndighetens ansvar for saksflyten. *Tidsskrift for strafferett*, 17(1), 3-5.
- Prop. 57 L (2013-2014). *Lov om konfliktrådsbehandling (konfliktrådsloven)*.

---

¹ Straffeloven kapittel 8 a.

² Straffeloven § 37 første ledd bokstav j; § 53 siste ledd.

³ Straffeprosessloven § 69; § 71 a; kapittel 20 jf. straffeloven § 53 siste ledd.

⁴ Konfliktrådsloven § 24 og § 25.

⁵ Straffeprosessloven § 161 a.

⁶ Straffeprosessloven § 249 og § 275.

⁷ Barnekonvensjonen artikkel 40.